

ARTICOLE

PARAMETRII RAȚIONALI ȘI IRAȚIONALI AI TRANSPLANTULUI CONSTITUȚIONAL DE LA 1866

Răzvan Cosmin ROGHINĂ*

Résumé: *Paramètres rationnels et irrationnels du transplant constitutionnel de 1866.* La transplantation constitutionnelle de 1866, soulève beaucoup des questions sur son nécessité, sur son étendue et sur son finalité. Dans cette étude ne se propose pas à explorer les institutions et les mécanismes constitutionnels qui ont été théoriquement instaurés en 1866. En tant que tel, nous n'allons pas tourner notre attention sur la pratique constitutionnelle après l'adoption de la première loi fondamentale (moderne) des roumains. Par contre, nous essayons de mettre en évidence les paramètres rationnels et irrationnels qui étaient à la base de l'adoption de la Constitution, pour avoir une perspective large sur la logique de l'importation constitutionnelle faite par l'élite politique roumaine au milieu du XIXe siècle.

Mots-clés: *transplant constitutionnelle; droit comparé; transplant rationnelle; transplant conscient; transplant volontaire; transplant bias.*

Rezumat. *Transplantul constituțional de la 1866 ridică numeroase întrebări referitoare la necesitatea, întinderea și finalitatea sa. În acest studiu nu ne propunem să explorăm instituțiile și mecanismele constituționale așezate scriptic în 1866. Ca atare, nu ne vom îndrepta atenția nici asupra praxisului constituțional de după adoptarea primei legi fundamentale (moderne) a românilor. Vom încerca, în schimb, să evidențiem parametrii raționali și iraționali care au stat la baza adoptării Constituției, în ideea de a deschide o mai largă perspectivă asupra logicii importului constituțional efectuat de elita politică românească de la mijlocul secolului al XIX-lea.*

Cuvinte cheie: *transplant constituțional; drept comparat; transplant (i)rațional; transplant (in)conștient; transplant (in)voluntar; transplant bias.*

§1. Considerații introductive. Tipologia transplantului constituțional

Transplantul constituțional¹ se referă la situația în care un sistem de drept preia norme, instituții, concepte constituționale și chiar regimuri politice din alte sisteme de drept; poate fi înțeles și ca un proces prin care „elemente constituționale” se răspândesc și exercită influențe pe plan internațional².

A. Transplantul constituțional, raportat la latura subiectivă a celor care îl inițiază, poate fi: 1) voluntar și 2) impus, dictat (imperialism juridic).

1) *Transplantul voluntar* se înregistrează atunci când inițiativa aparține sistemului care stă în poziția destinatarului. Sistemul X alege să transplanteze instituții, norme sau concepte juridice din sistemul Y în mod liber, din motive cântărite în mod propriu. Astfel de motive pot sta, spre exemplu, în prestigiul sursei³, în posibilitatea, șansa⁴ de a câștiga timp și de a tăia din costuri⁵ sau în posibilitatea de a căpăta legitimitate (internă ori externă)⁶.

În doctrină⁷ s-a concluzionat că reformele realizate prin intermediul unui transplant juridic voluntar au șanse mai mari de reușită în concurs cu cel impus (transplant receptiv v transplant nereceptiv).

2) *Transplantul impus*⁸ (imperialismul⁹ juridic) se poate prezenta ca fiind o consecință a unei politici de stat exercitată cu rostul de a accentua controlul asupra unor entități străine. Această politică poate consta în presiune teritorială (cucerire) sau în dominare economică și/sau politică. În mod implicit și juridicul apare ca o dimensiune socială dominată. Astfel, imperialismul juridic sau transplantul juridic dictat se referă la situațiile în care dreptul unui stat nu este în mod liber elaborat, fiind ținut să urmeze *chipul și asemănarea* dreptului dominant, în tot sau în parte. Spre exemplu, vechiul drept românesc a fost un drept dominat. În prezent, transplantul juridic dictat este specific pentru țările aflate în curs de dezvoltare, care, pentru a intra în anumite relații internaționale ori pentru a beneficia de anumite oportunități oferite de anumite entități străine, acceptă "propuneri" în politica internă. Un exemplu ar fi adoptarea legislației în materie de drepturile omului cu scopul de a se obține anumite beneficii sau recunoașteri pe plan internațional¹⁰.

B. În funcție de pozițiile «ierarhice» ocupate de sistemele care intră în ecuația transferului juridic, întâlnim: 1) transplant juridic vertical și 2) orizontal.

1) *Transplantul vertical* se înregistrează atunci când în relația transferului găsim un sistem de drept național și o ordine juridică supranațională. Suportă atât varianta de *sus în jos*, cât și cea de *jos în sus*.

2) *Transplantul orizontal* se realizează între subiecte aflate pe poziții de egalitate. Spre exemplu, între state.

C. Pus în legătură cu rostul actului de transfer și modul în care este pregătit, transplantul poate fi caracterizat ca fiind: 1) rațional și 2) irațional.

1) *Transplantul rațional* este cel efectuat în numele unei necesități juridice reale. Este cel care ia în calcul tipul și cantitatea dreptului ce trebuie importat; este rezultatul unui proces de selectare bazat pe compararea juridică¹¹. *Transplantul irațional* este acel transfer juridic care nu ia în calcul cele expuse mai sus, cel care nu apelează la instrumentele dreptului comparat pentru a descoperi, în mod corect, alternativele; acest tip de transplant se înregistrează – de cele mai multe ori – atunci când actul de transfer este mânat, *e.g.*, de considerații politice, de prestigiul sursei sau de o impunere din exterior¹².

2) Iraționalul apare atunci când alternativele sunt interzise (cazul transplantului dictat) sau când acestea nu sunt căutate, lipsind interesul, ori nu sunt descoperite din cauza unor analize comparative superficiale¹³. Aceste situații pot fi o consecință a receptivității sau a

unei dependențe juridice pe care un sistem de drept o poate avea față de un altul (încălinare spre transplant/*transplant bias*¹⁴). Nu este o apropiere datorată unei selecții bazate pe cântărirea tuturor alternativelor posibile, ci, mai degrabă, este o alegere *dictată* de tradiția lingvistică avută în comun (în parte sau în tot) cu potențialul sistem donator și de prestigiul celui din urmă. Admirația pentru un anumit sistem de drept modulează inevitabil și sfera educațională din societatea receptoare¹⁵. Astfel de împrejurări pot duce la ignorarea altor surse, probabil mai bune.

În sfera transplantului constituțional, raționalul implică dimensiunea unei alegeri¹⁶. Când o alternativă nu există fie din cauza neputinței, fie din cauza dependenței față de un anumit sistem de drept, transplantul poate fi socotit că fiind unul involuntar, dacă este privit din unghiul imposibilității alegerii sistemului de drept donator. Bineînțeles, raportat la subiectul care a declanșat actul de transfer, transplantul rămâne în continuare voluntar, în ipoteza în care inițiativa aparține sistemului receptor.

D. În relație cu împrejurarea existenței sau inexistenței unei evaluări a efectelor pe care corpurile juridice transferate le pot genera în societatea receptoare, transplantul poate fi reținut ca fiind: 1) conștient și 2) inconștient.

1) *Transplantul conștient* se evidențiază atunci când actul de transfer este realizat după ce s-au căutat și oferit răspunsuri la întrebări precum: va fi acceptată ideea în practică? ar trebui modificată pentru a facilita integrarea ei reală? cât de mare este riscul de a fi respinsă? care vor fi efectele generate de transplant? Când nu se purcede la asemenea evaluări, transplantul poate fi catalogat ca fiind unul 2) *inconștient*¹⁷.

Un transplant inconștient nu este neapărat un transplant eșuat, așa cum nici importul irațional – prin raportare la debutul acțiunii de import – nu prezumă efecte dăunătoare, negative. Este posibil ca un transplant constituțional irațional și inconștient să producă efecte pozitive în sistemul de drept receptor. Dreptul s-a dezvoltat adeseori prin intermediul transplantului juridic irațional și inconștient.

Teoretic, o comparare juridică rațională este aptă să indice minusurile sistemului importator, plusurile posibilelor sisteme donatoare și, nu în cele din urmă, să dezvăluie care este cel mai potrivit model pentru fondul ce va deveni gazdă. Cu alte cuvinte, dreptul comparat îi permite aceluia care caută realizarea unor eficiente reforme juridice interne să descopere cât, cum și de unde ar trebui să se inspire. Un transplant juridic care pune în ecuația sa nevoile și capacitatea sistemului receptor, respectiv limitele sale în raport cu sistemele comparate, este rațional. Acela care depășește nevoile sistemului și care ignoră specificul celui din urmă, dincolo de orice limită ce ar putea fi tolerată de cerința generării unor pozitive inginerii sociale, poartă caractere iraționale; acestea pot provoca eșecul transplantului efectuat. Evident, un import juridic rațional nu garantează succesul corpurilor juridice transferate, așa cum nici cel irațional nu este condamnat la eșec.

Transplantul constituțional de la 1866 ridică numeroase întrebări referitoare la necesitatea, întinderea și finalitatea sa. În acest studiu nu ne propunem să explorăm instituțiile și mecanismele constituționale așezate scriptic în 1866. Ca atare, nu ne vom îndrepta atenția nici asupra praxisului constituțional de după adoptarea primei legi

fundamentale (moderne) a românilor. Vom încerca, în schimb, să evidențiem parametrii raționali și iraționali care au stat la baza adoptării Constituției, în ideea de a deschide o mai largă perspectivă asupra logicii importului constituțional efectuat de elita politică românească de la mijlocul secolului al XIX-lea. Pentru a putea afirma succesul sau eșecul unui transplant constituțional determinat, trebuie să avem în vedere mult mai multe aspecte. O analiză completă asupra unui transplant constituțional determinat este aceea care este întreprinsă prin prisma datelor ce se desprind din tabloul său complet:

- 1) Etapa premergătoare transplantului, în care accentul este pus pe:
 - a) contextul (geopolitic) în care se află sistemul de drept care se pregătește să apeleze la modalitățile transplantului constituțional (premisele);
 - b) necesitatea transplantului (justificarea transplantului);
 - c) evaluarea, selecția modelelor juridice;
 - d) intențiile actorilor transplantului juridic;
- 2) Etapa transplantului propriu-zis al corpurilor constituționale dorite, în care interesează:
 - e) dezbateră publică;
 - f) modificarea, adaptarea sau fidelitatea față de forma corpurilor juridice;
 - g) analiza și prognoza formei finite;
 - h) modul de adoptare (legitimarea internă);
- 3) Etapa efectelor transplantului juridic:
 - i) interacțiunea dintre forma transplantată și fondul receptor (dreptul în acțiune):
 - forma a completat fondul;
 - forma a modificat/creat fondul;
 - fondul a modificat forma (adaptare practică);
 - fondul a respins forma.
 - j) * Identificarea posibilelor cauze ale eșecului transplantului constituțional;
* Succesul transplantului constituțional. Posibili indicatori.

Așadar, explorarea parametrilor raționali și iraționali oferă doar un punct de plecare sau un reper pentru caracterizarea finală a unui transplant juridic (constituțional). Analiza unui transplant constituțional presupune o abordare complexă, inter și transdisciplinară. În lucrarea de față, după cum deja s-a afirmat, accentul va fi pus doar pe unele din segmentele de analiză enunțate mai sus.

§2. Parametrii raționali ai transplantului constituțional de la 1866

2.1. Urgența legitimării internaționale a statului națiune prin intermediul modernizării constituționale

În 1859, Țara Românească și Moldova s-au găsit în premieră sub conducerea unui domn comun. Calea către un întregit stat național și unitar părea a fi pecetluită. Totuși, în ciuda unirii reale prin persoana domnitorului A.I. Cuza și în pofida eforturilor reușite de unificare a vieții politice a celor două principate (1862), riscul pierderii caracterelor statale

câștigate nu era stins. Recunoașterea internațională a unificării politice promise o etichetă temporară – domnia lui A.I. Cuza. Chestiunea legitimității statului național unitar român pe plan internațional nu se încheiase în 1859 (dubla alegere a lui A.I. Cuza), 1862 (unificarea politică și administrativă a Principatelor Române) sau 1864 (adoptarea Statului Desvoltător al Convenției de la Paris), ci doar începuse. Drept urmare, cerința aducerii un prinț străin a rămas la fel de vie ca în dezbaterile adunărilor ad-hoc din 1857¹⁸. Pe lângă această cerință din urmă, Principatele Române trebuiau să demonstreze că se pot organiza sub forme constituționale moderne, acceptate de puterile europene.

Contextul geopolitic în care se aflau Principatele Române la mijlocul secolului al XIX-lea a oferit o scuză plauzibilă pentru rapiditatea cu care s-a efectuat transplantul constituțional de la 1866. Urgența a justificat – parțial – cantitatea instituțiilor de drept constituțional importate, dar nu a scuzat limitatul orizont ideologic al clasei politice românești, care s-a lăsat furată de prestigiul și autoritatea modelului constituțional belgian. Paradoxal, aspectele din urmă au venit în sprijinul legitimității alegerilor făcute.

Prestigiul și autoritatea unui sistem de drept pot să ofere relative caractere raționale încercării de a justifica un transplant juridic. În momentul constituțional de la 1866, problema evidențierii internaționale a statului român se punea în felul următor: *de vreme ce trebuie și dorim să intrăm în rândul modernității constituționale, ne permitem să ignorăm cele mai atractive instituții și mecanisme constituționale, reperate ca atare în cea mai prestigioasă constituție a vremii, anume Constituția Belgiei?* Bineînțeles, în cazul unei evaluări de substanță, prestigiul și autoritatea reprezintă elemente care frustrează sistemul receptor de posibilitatea de a efectua cu adevărat un transplant juridic voluntar. Într-o asemenea situație, se evidențiază, mai degrabă, parametri iraționali. Totuși, izolând unele împrejurări ale transplantului constituțional de la 1866, putem să descoperim sporadice segmente raționale.

Constituanții de la 1866 au pus accent pe recunoașterea identității politice românești de către Puterile europene. Pentru aceasta, au considerat că este imperios necesar să se îndrepte către cel mai prestigios model de organizare liberală a statului. Modernizarea constituțională, alături de chestiunea prințului străin, părea a fi cea mai rapidă și sigură cale către legitimarea internațională a statului român, care căuta să se elibereze de sub suzeranitatea otomană, respectiv dominația Rusiei și Austriei. Provoacata abdicare a lui A.I. Cuza a aruncat clasa politica românească într-o cursă contra cronometru. Puterile europene discutau din nou, tot la Paris, viitorul politic al Principatelor. Pericolul perpetuării regimului autoritar cuzist era destul de mare, de unde și nevoia aducerii unui prinț străin și cerința adoptării unei legi fundamentale care să fie o replică la autoritarismul domnesc. Pentru a evita interminabilele lupte pentru scaunul domnesc și pentru a evita ieșirea de sub unificarea politică a Principatelor Române, recunoscută doar pe durata domniei lui A.I. Cuza, s-a impus ca soluție transplantul unei constituții ce se bucura de legitimitate internațională. Urgența, sub aceste coordonate interne și externe, a conferit un caracter rațional soluției găsite de clasa politică românească. România a trebuit să demonstreze cât mai rapid puterilor europene faptul că era capabilă să acționeze ca un stat modern pe plan internațional, că deținea instituții constituționale încadrabile în standardele acceptate de Europa civilizată¹⁹. În acest sens, discursul lui A.C. Golescu din ședința Adunării Constituante, din 25 iunie 1866, este ilustrativ:

La 1 Maiu am făcut unirea cu Domn strein, însă nu este destul; trebuie ca acel fapt împlinit în țera la noi să devie un fapt împlinit și în Europa. Dacă am avea două sute de baionete am dice: așa voim, așa facem; dar nu avem nici duoe-deci de mii, și prin urmare trebuie să căutăm la voia și la ideile Europei. (...) pe când experiența noastră și istoria națiunei nostre ne spun că..., iei, streinii, vin cu experiența lor... Avem nevoie de Occident și Occidentul ne dice... . Să stăruim mai puțin în ideile noastre de a fi perfecte, să fie Constituțiunea mai pucin perfectă, dar să scăpăm o patrie care ne scapă din mâna dacă nu vom fi uniți... voim să avem o Românie. (...) trebuie să ne grăbim și să ne facem demni de a le dobândi²⁰.

Urgența a implicat acceptarea standardelor instituționale europene, e.g. bicameralismul. Transplantul constituțional a avut sensul unei "declarații de independență" românească²¹. A primit o finalitate externă clară: recunoașterea unui stat român național și unitar. În conturarea identității politice internaționale, constituanții de la 1866 s-au scufundat în haina religiei, în tradițiile ortodoxe ale românilor. Chiar dacă elita politică românească a pus în ecuația transplantului constituțional cetățenia, găsită în *ethnosul* religiei (art. 7 din Constituția de la 1866), și în pofida faptului că și-a propus, în fața urgenței, să dea naștere la un constituționalism românesc modern, format din instituții și mecanisme constituționale de factură liberală, libertatea individuală a pălit în fața luptei pentru existența statului român. Finalitatea externă a Constituției a fost preferată. Finalitatea internă, înțeleasă sub forma unei replici la regimul autoritar, a fost lăsată în seama forței instrumentaliste a formelor transplantate, care, prin natura lor, aduceau, în concepția actorilor transplantului constituțional, inevitabile inginerii socio-politice moderne (occidentale) în societatea românească.

Ca atare, urgența legitimării statului națiune în sfera internațională a conferit valențe raționale apelului la calea transplantului constituțional. Modernizarea constituțională a trebuit să răspundă la cerința rapidității. A fost tocmai instrumentul de realizare al primului deziderat: afirmarea unei identități politice internaționale. Transplantul constituțional a fost necesar, fiind cea mai rapidă cale pentru dezvoltarea dreptului. Rolul instrumentalist al celui din urmă a fost esențial pentru logica conferită de elita politică importului juridic: provocarea unor inginerii sociale. Acestea, fără a fi determinate în mod rațional, au fost ancorate (irațional) la performanța formelor din fondul donator.

Transplantul constituțional a fost necesar în raport cu contextul geopolitic în care se găseau Principatele Române. Această trăsătură se poate pierde dacă avem în vedere faptul că elita politică românească a ignorat împrejurarea că dispunea în propria ogradă de idei constituționale moderne. Ne referim aici la momentul constituțional din 1857, care a oferit o serie de soluții moderne, pe deplin occidentale, fondului românesc, i.e.: veto suspensiv, parlament unicameral, răspunderea politică a guvernului în fața parlamentului, autonomia politică a guvernului în fața monarhului (pe scurt, parlamentarism monist). Dar, nevoia de a convinge puterile europene că statul român putea fi modern a determinat, alături de constrângerea urgenței, efectuarea unui transplant constituțional masiv. Constituanții, sub presiunea/pretextul urgenței, au preluat fidel modelul constituțional belgian. Au invocat în mod expres că nu există suficient timp pentru *a ne lupta unii în contra altora*²².

2.2. Replica dată regimului autoritar cuzist

În 1866 s-a căutat introducerea unei legi fundamentale care să se constituie într-o replică dată regimului autoritar cuzist.

Domnilor, când țera a resturnat guvernul trecut nu a voit să restoarne numai persoanele care reprezentau acel guvern, ci starea aceea de lucruri, ei Constituțiunea aceea care s-a dat pe mâna unui Principe și în temeiul căreia acel Principe nu făcea de cât reu țerei. Trebuie dar să desființăm acea Constituțiune și în locul ei să punem alta. Una din calitățile principale ce trebuie să aibă noua Constituțiune este egalitatea. (...) A doua condițiune a Constituțiunii nostre trebuie să fie libertatea. Constituțiuni liberale au toate Statele, pentru că nu cred că un Stat care dă o Constituțiune să voesca să dea o Constituțiune care să nu fie liberală. Această Constituțiune trebuie să fie cu atât mai mult liberală cu cât voim să o punem în locul unui sistem trecut vițios și prin urmare nu trebuie să fie mai restrânsă de cât cealaltă²³. (G. Lahovari, în ședința din 18 iunie 1866)

Constituția Belgiei de la 1831, cunoscută drept cea mai liberală din Europa, s-a impus pe poziția unui model constituțional necesar a fi urmat. Constituanții, căutând să instaleze un regim parlamentar, nu trebuiau, potrivit gândirii lor, să ignore performanțele recunoscute ale actului juridic fundamental belgian. Sub acest aspect, izvorul principal al transplantului constituțional de la 1866 s-a bucurat de un aparent caracter rațional. S-a ales corect un contramodel la modelul cuzist. Constituția Belgiei punea în imagine un domn inviolabil și iresponsabil, care, spre deosebire de Convenția de la Paris și Statutul Desvoltător al Convenției de la Paris, era introdus, chiar dacă nu sub o reglementare completă, într-un model de balans al puterilor în stat menit să ducă la conturarea dictonului „regele domnește, dar nu guvernează”. Mai precis, actul juridic fundamental belgian punea în imagine parlamentarismul dualist. Măsura în care clasa politică a reușit să distingă între monism și dualism reiese din felul practicii parlamentare instalată după intrarea în vigoare a Constituției²⁴. Modul în care nu a înțeles să folosească mecanismele regimului parlamentar dualist denotă faptul că nu stăpâna ideologic finalitățile regimului politic transplantat. Oricum, modelul constituțional important era apt să ducă la obiectivarea intențiilor clasei politice: regim parlamentar. Strict sub acest aspect, putem descoperi un oarecare caracter rațional.

Proiectul Comisiei Centrale de la Focșani (PCC) nu a fost izvorul principal al legii fundamentale de la 1866²⁵. Putem crede că elita politică românească a fost conștientă de faptul că PCC era într-o mare măsură influențat de Convenția de la Paris. Proiectul de la 1859, într-adevăr, propunea mai degrabă un regim apropiat de modelul autoritar reglementat de Convenția de la Paris, construită pe baza principiilor Constituției franceze de la 1852. Ca atare, de vreme ce s-a dorit o replică la regimul autoritar dezvoltat de A.I. Cuza, e foarte probabil ca Proiectul Comisiei Centrale să nu fi fost pus, în mod rațional / conștient, în rândul izvoarelor directe ale Constituției de la 1866.

Evident, parametrii raționali evidențiați mai sus nu au fost rodul unei comparații juridice și, deci, nu conferă transplantului constituțional de la 1866 un caracter rațional

general. Chiar dacă modelul belgian răspundea, teoretic, la intenția constituenților de a da o replică regimului cuzist, el nu a fost evidențiat în urma unui proces selectiv, care să fi pus în balanță și resursele juridice interne, respectiv alte posibile potrivite soluții externe. Pe cale de consecință, reținem oarecare caractere raționale în relație cu anumite segmente izolate din procesul importului constituțional, subliniate mai sus.

§3. Parametrii iraționali ai transplantului constituțional de la 1866

Urgența a justificat apelul la transplantul constituțional, la calea modernizării rapide, care ar fi așezat statul român în rândul statelor civilizate ale Europei. Acest deziderat, scufundat în contextul geopolitic al vremii, a dus la concluzia că alinierea la standardele europene nu putea să fie obținută decât prin importul instituțiilor juridico-politice occidentale. Astfel, transplantul constituțional ar fi fost necesar și, tot sub această latură, rațional. Mai precis, soluția ar fi fost una rațională. Rămâne de remarcat dacă instituțiile și mecanismele transplantate în mod masiv din Constituția Belgiei, văzute drept instrumente apte să genereze schimbări socio-politice în societatea românească, au fost evaluate în mod rațional, prin raportare la necesitățile, specificul și capacitatea sistemului receptor. Urgența a justificat graba cu care s-a căutat obiectivarea finalității externe a Constituției: identitatea politică a statului român – suveranitatea. Finalitatea externă a fost principalul obiectiv al constituenților. Aceștia, sub presiunea urgenței, au lăsat să cadă în plan secund finalitatea internă a Constituției – organizarea puterii politice statale. Drept urmare, putem spune că aceeași urgență care a justificat transplantul constituțional de la 1866, în genere, a imprimat și caractere iraționale modului în care a fost realizat în mod concret transferul formelor constituționale.

Aproape întregul discurs politic al constituenților s-a îndreptat înspre urgența recunoașterii statului națiune românesc, cu toate că în prima ședință din cadrul Adunării Constituante, 16 iunie 1866, au invocat faptul că spiritul național, mentalitățile și necesitățile națiunii trebuie să formeze esența Constituției²⁶. Cu toate acestea, nu s-a născut cu adevărat un conflict între tradiție și inovație ori import. Fondul românesc, reflectat prin tradiții, a fost pus în ecuația transplantului constituțional, de cele mai multe ori, cu scopul de a răspunde la interesele politice de grup, *e.g.* unicameralism *v* bicameralism. Este interesat de remarcat că liberalii, cei care – teoretic – ar fi trebuit să fie deschși schimbărilor îndreptate spre modernitate, au fost cei care au susținut tradiția unicameralismului, iar conservatorii, cei care – teoretic – ar fi trebuit fie mult mai reticenți față de transplant, au încurajat îmbrățișarea bicameralismului, apelând la prestigiul și autoritatea experienței Occidentului²⁷. Bineînțeles, conservatorii au dorit, de fapt, să continue tradiția politică ce pune în imagine dominația „nobilimii”. Senatul ar fi perpetuat acest lucru, pe când o singură cameră ar fi dus la un guvernământ democratic defavorabil liberalilor.

Constituenții de la 1866 s-au folosit de prestigiul și autoritatea experienței constituționale a Occidentului nu doar pentru a justifica necesitatea transplantului, dar și pentru a elimina din scenă, în caz de trebuință politică de grup, soluțiile desprinse din fondul românesc. Surprinzător este că, deși aceștia erau conștienți de posibilele efecte negative ale

importului fidel realizat, au renunțat, în mod repetat, la sursele interne. Mai mult decât atât, erau conștienți de necesitatea compatibilității dintre cultura națională și Constituție²⁸.

Deși a fost accentuat faptul că legea fundamentală este aceea lege care evoca caracterele unui popor, desfășurarea și rezultatul dezbaterilor au arătat că în mod constant și conștient nu s-a acordat prioritate specificului societății românești. D. Tacu a reușit să surprindă raportul intim dintre popor și legea fundamentală, dar doar în contextul în care pune problema despărțirii cetățeanului român ortodox de străinul necreștin, făcând trimitere directă la evrei²⁹. În alte situații, spiritul național nu a mai contat.

De asemenea, N. Ionescu, în ședința din 25 iunie 1866, pune accent pe necesitatea de a da prioritate soluțiilor proprii, blamând imitația servilă. Ba chiar indica cerința adaptării formelor importate la fondul societății românești. Dorind unicameralismul, liberalul puncta că:

(...) nu le putem copia fără a ține socoteală de propriile nostre tradițiuni de condițiunile speciale în care se află societatea română...³⁰.

Când s-a pus problema președinției senatului, același N. Ionescu nu a mai acordat importanță tradițiilor și cerinței adaptării.

„Nu trebuie să luăm instituțiile unei țeri de normă și pe urmă să le falsificăm, pentru că nimic nu este mai periculos decât aceasta. Dacă luați formele constituționalismului apusean, să nu îl amestecăm cu tradițiunile noastre; căci atunci poate să se dică ca de aceea nu mergem bine cu Constituțiunea, fiind-că s'au introdus între'nsa elemente eterogene³¹.”

Un parametru irațional poate fi decelat în ideea ignorării fondului românesc din ecuația transplantului. Admitem, totuși, valențe raționale pentru partea care indică faptul că, dacă am ales să transplantăm o anumită formă ce aduce cu sine o anumită logică, elementele juridice importate ar trebui să fie modificate doar în deplină conștiență cu finalitatea sa. Bineînțeles, nu considerăm că un transplant constituțional de succes poate fi realizat prin neglijarea particularităților fondului receptor, ci subliniem faptul că, în ecuația unui transplant juridic inconștient, ingineria constituțională poate fi uneori mai periculoasă decât iritarea pe care o poate produce forma originală. E adevărat, și într-un atare caz ne-am lovi oricum de datele culturale ale fondului receptor, însă, în măsura în care constituția este un instrument apt să determine schimbări socio-culturale³², mai importantă este asumarea conștientă a idealurilor constituționale pe care transplantul le conține, respectiv potențialul celor din urmă de a genera o inginerie socio-culturală eficientă, raportată la valorile general recunoscute ale constituționalismului, decât de a da prioritate unei culturi proprii ce ar putea bloca întreaga logică a corpurilor juridice ce formează obiectul transplantului. De aceea este importantă capacitatea actorilor transplantului constituțional de a decodifica instituțiile și normele importate, de a evalua posibilitatea importului juridic de a încuraja o anumită inginerie culturală internă și de a determina în ce măsură este nevoie de o codificare a propriei culturi în cadrul actului de transplant – ingineria constituțională. Pentru politicianul român datele problemei nu se prezentau întocmai, acestea fiind cel puțin în parte deformate de

interesele –politice și juridice³³ – de grup. Fondatorii constituției de la 1866 s-au limitat în ideea că națiunea română, pentru a fi recunoscută ca atare, avea nevoie cât mai repede de forme moderne deja legitimate intern și extern. Au omis să se concentreze în mod real și pe ceea ce avea nevoie societatea românească, să distingă între necesitatea dezvoltării propriei culturi și cerința de a încuraja coerent o inginerie socio-culturală prin drept. Neînțelegând ce anume vor să transplanteze, ci doar de ce, au considerat (artificial) corect, dar nu neapărat în mod conștient, că nu trebuie să modifice irațional formele. Interesant este că același N. Ionescu, tot în ședința din 25 iunie, susținea adaptarea juridică și nu „imitarea servilă” în ceea ce privește trecerea la bicameralism. Indicând unicameralismul ca dorință a poporului român, exprimată în 1857 de divanurile ad-hoc, bicameralismul putea să fie respins prin prisma cerințelor interne³⁴. Când s-a pus în discuție președinția Senatului, acesta a respins tradiția numirii mitropolitului ca președinte de drept, invocând tocmai faptul că nu trebuie amestecate formele cu tradițiile. Mai mult decât atât, în ședința din 20 iunie afirma:

În Constituțiunea noastră cred că acest punct important n-ar fi mai bine arătat de cât când am aduce aminte că instituțiile primordiale ale Statului nostru au fost așa de strâns legate cu instituțiunile religioase, în cât această țară era însăși religiunea; și o rămășiță din străvechile datine ce ni s'a transmis de la instituțiile nostre religioase este și președenția de drept ce se acordă Primatului României în deliberările Adunarei legislative.

Astăzi, însă, când invocăm nu numai libertatea individuală ci și libertatea dogmelor, cred că pentru toți locuitorii țerei este o datorie de a păzi Statului român caracterul seu străbun³⁵.

Așadar, se evidențiază în cadrul dezbaterilor puternice caractere iraționale în ceea ce privește evaluarea critică a transplantului.

Cu toate că s-au subliniat riscurile introducerii unor forme neanalizate critic, prestigiul și autoritatea modelului belgian au avut câștig de cauză.

Ideia că nu faceți în această privință de cât a imita Belgia ar trebui să mă liniștească³⁶.
(N. Blaremburg (conservator), în ședința din 28 iunie 1866).

Prestigiul modelului belgian ar fi garantat, în opinia elitei politice românești, schimbări socio-politice similare cu cele reperate în fondul donator. În acest punct, pe lângă iraționalul situației care rezultă din raportul dintre volumul transplantat și așteptarea ca masivul import juridic, în blocul său, să devină parte din praxisul fondului receptor, se evidențiază și neputința culturii juridice naționale. Constituanții, școlii în mare parte în facultățile de drept franceze, au fost complexați de prestigiul și autoritatea soluțiilor occidentale. În afara unui spirit critic, Adunarea constituantă a găsit în Constituția Belgiei, într-o măsură covârșitoare, soluțiile pentru rezolvarea problemei integrării politice a statului român național și unitar pe plan internațional.

Nu doar urgența explică de ce constituanții au ales să importe masiv dintr-o singură sursă externă, ci și mentalitatea clasei politice românești, obișnuită cu dezvoltarea dreptului

prin intermediul transplantului juridic³⁷. În concurs cu această din urmă împrejurare, prestigiul și autoritatea actului juridic fundamental belgian l-au aruncat pe constituentul român în ceea ce A. Watson numește *transplant bias*. Astfel, cu toate că în 1866 Adunarea constituantă s-a aflat în fața posibilităților unui transplant constituțional voluntar, a ales să-și îndrepte atenția doar spre cel mai prestigios model constituțional, recunoscut ca atare la nivel european. Lăsându-se încătușați de dorința de a convinge sfera internațională că statul român era capabil să dețină instituții și mecanisme constituționale dintre cele mai moderne, actorii transplantului constituțional au trecut de la libertatea de reglementare presupusă de caracterul voluntar al importului la limitele de mișcare implicate de un transplant involuntar. Prestigiul și autoritatea modelului belgian l-au determinat pe constituentul român să nu-și mai propună să caute și alte soluții externe potrivite, să realizeze, cu alte cuvinte, o comparare juridică care să indice cele mai favorabile modele pentru fondul receptor. Acesta, punând finalitatea externă a Constituției în prim plan, a considerat, sub o slabă umbră de raționalitate, că legea fundamentală belgiană se recomanda de la sine, prin legitimitatea ei europeană. Evident, în peisajul complet al transplantului, aceste împrejurări nu pot traduce decât valențe iraționale.

Sunt mulți ani de când Românii au primit din mâini străine Constituțiunea lor, de când au primit de la alții ce trebuia să fie propria lor operă. Acesta este cauza pentru care nici una din Constituțiunile ce Românii au avut până acum nu au putut prinde rădăcini în România, nu a putut satisface dorințele și trebuințele acestei națiuni. Acesta este motivul pentru care nici una din aceste Constituțiuni nu a putut avea o durată mai lungă; și frecvența schimbare a Constituțiunilor este o cauza de desordine și de nestabilitate care opresce pe națiune în calea progresului ei material și intelectual³⁸. (din raportul citit de A. Pascal, în ședința din 16 iunie 1866)

Așadar, s-a reliefat fără ocolișuri faptul că toate eșecurile constituționale din România s-ar fi datorat imperialismului juridic, o împrejurare care, eliminând din exprimare dorințele interne, a făcut ca vechile documente politice cu caractere constituționale să nu prindă rădăcini în fondul românesc. În ciuda acestei concluzii, actorii transplantului constituțional de la 1866 s-au pus singuri într-o formă relativă de imperialism juridic. Diferența a constat în aceea că inițiativa nu a mai aparținut sistemului de drept străin. Totuși, chiar și așa, importând sub complexele de inferioritate induse de prestigiul și autoritatea Constituției Belgiei, libertatea de reglementare nu a fost deplină, ba chiar aspru limitată. O altă deosebire ar putea fi aceea ca transplantul constituțional din 1866 a pus în imagine un dorit regim parlamentar, pe când transplanturile involuntare din trecut au proiectat nedorite regimuri absolutiste. Paradoxal, tocmai în acest punct se profilează un alt parametru irațional: cu toate că eșecurile constituționale românești au fost puse pe seama iritării pe care au produs-o Regulamentele Organice, Convenția de la Paris și Statutul Desvoltător de la Paris, în dezbaterile Adunării constituante nu s-a manifestat un interes real pentru finalitatea internă a Constituției. Deși s-a dorit să se dea o replică autoritarismului monarhic, Adunarea Constituantă nu a pus într-o susținută discuție rolul monarhului în angrenajul constituțional transplantat, nici misiunea parlamentului și nici rostul guvernului – responsabil politic – în procesul concret de limitare a

puterii domnului. Pe scurt, nu s-a dezbătut organizarea puterilor în stat prin prisma principiilor guvernământului reprezentativ, separației puterilor în stat. Nu s-a remarcat importanța asigurării unui balans al puterilor în regimul politic importat. Astfel se explică de ce guvernul nu a fost privit în termenii presupuși de regimul parlamentar dualist. Lacunele Constituției Belgiei din materia răspunderii politice individuale și colective a miniștrilor au devenit lacunele Constituției României. Acest neajuns s-a înregistrat în condițiile în care dezbaterile adunărilor ad-hoc din 1857 oferiseră constituționalismului românesc idei constituționale moderne, încadrabile chiar în logica parlamentarismului monist. Fidelitatea față de actul juridic fundamental belgian și compromisurile politice au dus la respingerea veto-ului suspensiv al monarhului și la ignorarea autonomiei juridice a guvernului.

Constituanții au renunțat la varianta veto-ului absolut întrucât au considerat că ar fi putut să provoace dese dizolvări ale parlamentului, ceea ce, într-adevăr, ar fi generat interminabile crize politice. Soluția găsită de Adunare a fost înlocuirea variantei suspensive cu cea absolută. Nu a socotit că soluția de la 1857 ar fi putut să fie îmbunătățită, astfel încât să limiteze prerogativa domnului de a dizolva parlamentul. S-a mulțumit în a evidenția neajunsurile ei:

Motivele pentru care majoritatea comitetului a preferat a se acorda Domnitorului dreptul absolut de a refusa a Sa sanțiune, a fost preocupățiunea de a se evita pe cât va fi prin puțință casurile de disolvare a Adunărilor legislative. Într-adevăr, apelul făcut de guvern la alegători prin disolvare aduce țera într-o stare anormală, cauzează desordine, înfierbântă luptele și excită pasiunile într-un modul așa de grav, în cât se pote cu drept cuvânt dice ca în nisce asemenea circumstanțe țera se află într-o stare de semi-revoluțiune. Aceste consecințe a voit a evita majoritatea comitetului introducând dreptul de veto absolut³⁹.

Soluția găsită e surprinzătoare, mai ales pentru că, pe de o parte, aceasta venea pe un fond în care clasa politică românească dorea să dea o replică fermă autoritarismului cuzist și, pe de altă parte, întrucât aceasta era dată de o clasă politică ce era conștientă de plusul de legitimitate pe care îl avea în comparație cu domnitorul. Opinia minorității comitetului nu a avut nici un impact asupra dezbaterii.

Minoritatea comitetului însă a optat pentru veto suspensiv, crezând că, când doue reprezentațiuni naționale consecutive se pronunță într-aceiași mod asupra unei cestiuni, este atunci o evidentă dovadă a unei serioase voinți naționale și că ar fi mult mai periculos pentru stabilitate a se contraria manifestarea acestei voințe de cât a se traduce în lege într-un mod obligatoriu pentru Domnitor⁴⁰.

Adunarea nu a căutat să justifice în mod real preferința pentru veto-ul absolut. Ușor în contradicție cu riposta pe care vroia s-o dea autoritarismului cuzist, s-a mulțumit cu a sublinia că

(...) pe cât de interes pentru societate ca legile să fie votate de Corpurile legiuitoare, pe atât de e de interes să fie și sancționate de Domnitor⁴¹.

Această constatare nu explică rațiunea pentru care veto-ul absolut a avut câștig de cauză în fața celui suspensiv. Și în cazul celui din urmă monarhul își exprima voința, putea să refuze o dată sancțiunea. Voința sa era, însă, una limitată, încadrată la principiile regimului reprezentativ, în care parlamentul se bucura de o mai largă legitimitate.

Art. 47 PCS: (...) El (domnul s.n. R.C.R.) sancționează, promulga și aplică legile.

El poate refuza sancțiunea sa. În acest caz însă, legea se va prezenta din nou Adunarei în sesiunea viitoare. Dacă Adunarea va stăruie în votul său, Domnul său va sancționa legea, sau va dizolva Adunarea.

Adunarea cea nouă persistând, sancțiunea va fi dată.

Veto-ul absolut a fost acceptat cu prea multă ușurință. Ce-i drept, în această privință au cântărit destul de mult presiunile lui Carol I. Din păcate, constituanții nu au căutat o replică în balansul puterilor în stat. Nu s-au preocupat de clarificarea rolului domnitorului. Nu și-au propus să analizeze regimul politic transplantat cu privire la raporturile de putere dintre legislativ și executiv. Au ignorat în totalitate natura, structura și rolul executivului. În aceste condiții, reiterăm ideea că este dificil de crezut că elita politică românească descoperise diferența dintre regimul parlamentar monist și cel dualist. Cunoașterea logicii celui din urmă ar fi trebuit să provoace dezbateri pe seama finalității separației puterilor în stat, într-un regim reprezentativ în care guvernul era cheia stabilității politice.

Dincolo de legitimarea politică a statului român în Europa, prestigiul și autoritatea modelului constituțional au oferit și posibilitatea elitei politice românești să-și legitimeze interesele și, după caz, să-și ascundă neputințele.

Tote cele-alte dispozițiuni ale proiectului relativ la Domn și la miniștri sunt conforme cu dispozițiunile ce se găsesc în toate Constituțiunile statelor a căror formă de guvern este regimul monarhic constituțional⁴².

Legitimitatea formelor în plan extern a antrenat, se pare, și legitimitatea formelor în plan intern. Nevoia de a avea un stat național și unitar – suveran în plan intern – a determinat un import constituțional masiv. Urgența implicată în ecuația sa, dincolo de caracterul său justificativ, a agravat iraționalitatea cu care s-a efectuat transplantul constituțional. S-a transplantat masiv dintr-o singură sursă. Chiar dacă s-a considerat că o lege fundamentală trebuie să poarte caracterul poporului (D. Tacu), Constituția Belgiei a fost importată cu un grad mare de fidelitate. Constituanții au crezut că transplantul unei constituții de o anumită factură va duce la inginerii sociale, culturale și politice interne apropiate de tipul performanței înregistrate de obiectul transplantului în sistemul donator. Și nu doar atât. În ciuda cantității uriașe de mecanisme și instituții constituționale transplantate, aceștia se așteptau ca rezultatul transplantului să poarte „simțurile și gândirea poporului”, adică spiritul național al sistemului receptor?! Caracterul irațional se conturează clar în această ecuație ce pune în balanță cantitatea formelor constituționale importate și așteptările constituanților.

Referitor la așteptările elitei politice, se distinge poziția lui G. Știrbei. Acesta a subliniat faptul că o inginerie socială, culturală sau politică nu poate fi provocată printr-o inginerie constituțională, atât timp cât cea din urmă nu ia în calcul datele intrinseci ale societății în cauză. Drept urmare, în materia drepturilor și libertăților omului și ale cetățeanului, socotind că unele forme căutate a fi transplantate nu purtau nici un fel de identitate abstractă cu nevoile și specificul poporului, a indicat că soluția cea mai bună ar fi fost aceea în care s-ar da prioritate doar acelor drepturi și libertăți ce existau deja, măcar într-o formă incipientă, în fondul românesc. Cu alte cuvinte, G. Știrbei respingea, cel puțin în sfera catalogului de drepturi și libertăți, ingineriile constituționale, întrucât, potrivit acestuia, erau sortite eșecului.

(...) acelora care ne vin cu libertățile franțuzesci teoretice, le vom răspunde că noi nu vom asemenea libertăți, vom libertățile care se pot pune în practică; fiind-că vom ca cele libertăți să trăiască, iar nu vom ca ele să fie scrise pe hârtie și apoi date jos chiar prin poporul căruia vom să le dăm. (...) este foarte lesne și forte comod a vorbi numai despre libertățile naturale, imprescriptibile, și alte lucruri frumoase și pompose, e forte lesne, dar este mai greu a se gândi cine-vă la natura acelor libertăți, a face deosebire între acele libertăți și a vedea după cultură, după înaintarea societății ce libertăți îi se pot da, a vedea de exemplu în țera noastră ce libertăți sunt acelea de care se potă bucura în practică nu numai pe hârtie...⁴³. (în ședința din 20 iunie 1866)

Această legătură între cultura națională și constituție ar fi respins apelul la transplantul constituțional, deoarece, teoretic, existau soluții proprii, naționale, apte să răspundă la așteptările și nevoile desprinse din profilul cultural al românului. Fără a fi o surpriză, având în vedere mentalitatea generală a elitei politice românești – înclinația spre transplant juridic (*transplant bias*⁴⁴) –, identitatea spirituală românească a fost transpusă prea puțin în Constituția de la 1866. Sub scuza urgenței, Adunarea constituantă nu a pus în dezbatere decât unele din numeroasele instituții și mecanisme constituționale importate. Acele forme care au ajuns să fie puse în dezbatere au avut în mare parte câștig de cauză în fața tradițiilor constituționale românești. La fel s-a întâmplat și în cazul drepturilor și libertăților. A contat mai mult faptul că era transplantat un catalog de drepturi și libertăți occidentale.

Drepturile și libertățile românilor au fost transplantate aproape în totalitate din Constituția Belgiei. Așadar, în ciuda discursurilor ce puneau în primă scenă spiritul național, voința și tendințele națiunii, trebuințele ei prezente și viitoare, respectiv drepturile și libertățile vii ale romanilor (fără a le determina), caracterele intrinseci ale societății românești (spiritul ei) au fost, putem spune, abnegate în favoarea finalității externe a Constituției. Urgența din spatele transplantului, prestigiul și autoritatea modelului belgian au dus la ignorarea finalității interne a legii fundamentale.

După cum s-a evidențiat deja, exercițiul drepturilor politice a fost limitat pe criterii etnice. În sfera drepturilor și libertăților cetățenești, acest criteriu etnic a fost singurul element ce ar fi fost ancorat la spiritul național. Din păcate, acest aspect „original” a generat puternice caractere anti-liberale Constituției. În condițiile în care elita politică românească încerca să convingă puterile europene că statul-națiune românesc era capabil să se alinieze la

standardele constituționalismului modern de factură liberală, una din cele mai clare amprente românești puse în legea fundamentală de la 1866 afecta însăși ideea importului din cea mai liberală constituție din Europa, de la gradul cel mai înalt de legitimitate externă. Cauza poate fi reperată în aceea că elita politică românească a trebuit să lucreze concomitent și la nașterea efectivă a statului național român. Religia ortodoxă a fost găsită ca fiind principalul element identitar al națiunii române, factorul apt să-l diferențieze pe cetățeanul român de cel străin. Astfel, libertatea colectivă s-a evidențiat mult mai clar decât libertatea individuală. Constituționalismul liberal pune accent pe cea din urmă, dar statul român avea nevoie de naționalism pentru brodarea unei identități politice externe. De vreme ce primul obiectiv al constituanților români a fost acela de a consolida politic statul român național și unitar, naționalismul a ajuns să limiteze liberalismul. Paradoxal, Constituția Belgiei a fost aleasă drept model de inspirație pentru legea fundamentală românească pe motivul că era cea mai liberală la vremea respectivă. După cum am observat, a existat chiar și îndemnul ca drepturile și libertățile din CB să fie limitate la caracterele vii ale poporului român, la ceea ce putea trece de pe hârtie în practică. Ar fi fost interesant de descoperit care ar fi fost acele drepturi și libertăți de care poporul român se bucura – tradițional – în mod efectiv. La mijlocul secolului al XIX-lea, libertățile omului și cetățeanului presupuneau abțineri din partea statului. Drepturile și libertățile omului și cetățeanului au fost proclamate înainte de a fi exercitate efectiv (excepție, constituționalismul englez). Ele au fost consacrate juridic (constituțional) tocmai pentru a fi protejate de puterile statului, dar nu prin intervenții, ci, oricât de paradoxal ar suna, prin pasivitate. De aceea s-a pus accent pe libertăți și mai puțin pe drepturi. Doar mai târziu s-a dezvoltat și latura socială a constituționalismului, care a reclamat intervenția statului în reglarea inegalităților sociale. Constituții români au protimisit libertatea colectivă. Ca atare, s-a înregistrat o cu totul altă finalitate, chiar dacă libertatea colectivă și libertatea individuală sunt analoage⁴⁵. Această stare este purtată doar până la un punct, după care una duce la regresul celeilalte⁴⁶. În 1866, interesul a căzut pe libertatea națională, pe dreptul națiunii de a nu fi pusă sub un jug străin, pe libertatea sa de a-și determina propria soartă. Astfel, libertatea individuală a fost limitată de libertatea națiunii. S-a realizat o alianță incomodă între mișcările liberale și cele naționale .

Uneori, libertatea națională i-a facut pe oameni să prefere despotul de aceeași rasă, guvernământului liberal al unei majorități străine și a furnizat adesea pretextul unor restricții impuse, fără scrupule, membrilor diverselor minorități⁴⁷.

Din cele semnalate mai sus se evidențiază situații contradictorii ca finalitate. Pe de o parte, urgența afirmării statului național român și unitar a pus în atenție sporită naționalismul. Pe de altă parte, necesitatea legitimării internaționale a identității politice a statului-națiune român a proiectat cerințe liberale pentru reglementarea constituțională. Din această pendulare între naționalism și liberalism, s-au născut nu puține caractere iraționale în procesul transplantului constituțional. Liberalismul a fost atenuat de lupta

pentru stat. În România, constituționalismul nu s-a născut din lupta împotriva statului, ci din lupta pentru nașterea ori recunoașterea sa⁴⁸. Pe cale de consecință, nu surprinde faptul că valorile liberalismului și finalitățile constituționalismului liberal nu au fost pe deplin asumate de clasa politică românească. Acestea au fost privite mai degrabă ca niște instrumente capabile să legitimizeze identitatea politică a statului român, decât ca niște metode de înlănzire a puterii statale. Pentru elita politică românească, constituționalismul liberal, domnia străină și ereditară și guvernământul reprezentativ au fost, de fapt, elemente străine ce trebuiau îmbrățișate pentru a așeza, consolida și legitima temelia statului român. În acest context, imitarea aceluiași baze pe care erau așezate statele din Europa Occidentală ar fi fost absolut necesară.

La data de 1/13 martie 1866, I. Lahovari și E. Stătescu (studenți la Paris), explicau, printr-o scrisoare tipărită într-o publicație franceză, care ar fi fost motivele pentru care românii au ales să nu dea curs dorințelor lor reale.

Dacă românii cer prinț străin, nu o fac pentru plăcerea de a plăti o listă civilă, nu o fac pentru că se simt incapabili de se governa ei înșiși, o fac parte pentru a pune capăt tuturor pretențiilor, pentru a depărta toate ambițiunile, pentru a nu lăsa nici un pretest intervenției străine. Acei care se miră de o asemenea dorință, acei care ne impută că nu am profitat de această ocaziune pentru a proclama republica, nu se gândesc că sunt necesități de situațiune de care trebuie să se țină cont⁴⁹.

Tot I. Lahovari, în februarie 1866, într-o „declarație de principii” a grupării politice conservatoare, preciza că

Europa monarhică și constituțională este o mare familie. Vrem și noi să intrăm în această familie, să trecem (...) în rândul națiunilor civilizate și europene⁵⁰.

Așadar, monarhia constituțională nu a fost îmbrățișată datorită succesului practic pe care îl avea în Europa de Vest. Prințul străin a fost adus pentru satisfacerea aceluiași finalități externe pentru care au fost transplantate mecanismele și instituțiile constituționale belgiene. Artificialitatea acestor demersuri nu putea decât să genereze profunde caractere iraționale formelor constituționale transplantate în Constituția de la 1866. S-a transplantat fără a se ridica pertinente și concludente întrebări referitoare la efectele sale interne. Atunci când s-a pus problema „statului viu”, prestigiul și autoritatea modelelor occidentale au dat câștig de cauză „statului artificial”, dar acceptat de Europa modernă.

Societatea românească urma să fie fabricată prin intermediul dreptului constituțional importat. Această așteptare era în sine una irațională. Vorbim despre un transplant constituțional masiv și aproape deloc adaptat. Cele mai importante mecanisme și instituții pentru angrenajul constituțional importat nu au fost discutate. *E.g.*, dezbaterile pe seama religiei, cetățeniei, structurii parlamentului, veto-ului absolut al monarhului (firav) responsabilitatea juridică a miniștrilor și inamovibilitatea judecătorilor nu au fost suficiente pentru a asigura conturarea teoretică a acelor parametri funcționali necesari pentru succesul

transplantului constituțional. Dimpotrivă, chiar dacă transplantul a fost unul voluntar (la suprafață), în realitate s-a dovedit a fi unul involuntar. Majoritatea soluțiilor românești au fost frustrate de soluțiile externe. Chiar și lacunele Constituției Belgiei au fost transplantate, deși în constituționalismul românesc oferea datele necesare pentru eliminarea lor. Ne referim aici la ideile constituționale dezvoltate de adunările ad-hoc din 1857⁵¹.

Toate aceste lacune urmau să fie compensate de cutumele constituționale specifice regimului parlamentar dualist. Clasa politică românească nu a reușit, sub Constituția importată, să dea naștere acelor cutume specifice parlamentarismului dualist. Era și greu să se întâmple acest lucru, din moment ce Adunarea constituantă nu a căutat să descopere logica regimului politic transplantat. Drept urmare, în timp, rămășițele monarhiei (auto)limitate au fost reactivate și puse în centrul practicii politice. Chiar și atunci când politicienii s-au văzut scoși din obiectivarea uneia din dorințele lor din 1866 – înlăturarea autoritarismului cuzist – , nu au căutat să elimine lacunele Constituției, nu s-au concentrat pe necesitatea revizuirii ei în direcția clarificării rolului monarhului și a responsabilității politice a guvernului⁵². Taberele politice au luptat împotriva monarhului, cu scopul de a-l înlătura de la domnie, și au căutat să-și asigure pârgurile necesare pentru dobândirea puterii-exercițiu⁵³, i.e. revizuirea sistemului electoral⁵⁴. Parametrii iraționali sub care s-a realizat transplantul constituțional au făcut ca mecanismele delicate ale parlamentarismului dualist să nu fie luate în cunoaștere de clasa politică românească.

§4. Concluzii

Din cele prezentate, rezultă că Adunarea constituantă de la 1866 a avut o atitudine profund irațională față de finalitatea internă a transplantului constituțional. Demagogia cu care au fost invocate tradițiile românești și lipsa preocupării reale pentru clarificarea rolului monarhului (organizarea puterii în stat), pe un fond în care constituanții anunțaseră că legea fundamentală va fi o aspră replică la guvernământul pe care îl înlocuia, postulează iraționalitatea cu care s-a transplantat.

Menținerea convingerii că transplantul va putea fi controlat de societatea receptoare, în pofida volumului importat, și că rezultatele (ingineriile socio-politice) vor adevăra vorbele potrivit cărora România era *Belgia Orientului*⁵⁵ desfășoară o altă serie de parametri iraționali.

Urgența cauzată de contextul geopolitic în care se aflau Principatele Române, prestigiul și autoritatea modelului constituțional belgian i-au aruncat pe constituanții români, cuceritori de cultura juridică occidentală⁵⁶, într-un proces de import constituțional irațional. Acestea, totuși, nu au „orbit” elita politică românească. După cum am observat, aceasta era conștientă de riscurile imitațiilor servile, de necesitatea de a lua în măsura importului și caracterele intrinseci ale societății receptoare. Din păcate, în mod conștient s-a renunțat la soluțiile constituționale românești. Astfel, parametri iraționali se găsesc nu doar în împrejurarea renunțării la soluțiile interne în favoarea prestigiului și autorității experienței constituționale occidentale, ci și în faptul că s-a abandonat cu bună știință bagajul soluțiilor constituționale românești.

(...) *dacă au copiat, pentru ce nu își au dat cel puțin osteneala să o copieze fidel*⁵⁷?
(N. Blaremburg, referitor la libertăți, în ședința din 20 iunie 1866)

Actorii transplantului constituțional de la 1866 nu și-au pus în mod real problema decodificării corpurilor juridice transplantate, cu toate că în discursurile politice din cadrul dezbaterilor constituționale s-au invocat stări conflictuale între vechile soluții românești și noile soluții occidentale. Câștig de cauză au avut cele din urmă, ceea ce ne face să credem că reperatele și soluțiile desprinse din fondul cultural și istoric românesc nu au fost invocate în mod sincer.

Dezbaterile constituționale din 1866 nu au acoperit toate subiectele care în mod normal ar fi trebuit să preocupe o elită politică însărcinată cu adoptarea unei constituții. În ce măsură urgența aducerii unui prinț străin justifică lipsa dezbaterilor privind rolul monarhului și cât de mult scuză urgența legitimării internaționale a identității politice autonome a statului român național și unitar faptul că discuțiile pe marginea organizării puterii politice statale nu au acoperit, de pildă, problema separației puterilor în stat? Un răspuns este aproape imposibil de susținut. Cert este că, pentru actorii transplantului constituțional, a fost mai important să întocmească o declarație cu finalitate externă decât una cu finalitate internă. Evident, pentru satisfacerea finalităților interne, clasa politică românească ar fi trebuit să cunoască și să-și asume în mod sincer și coerent ideologia constituționalismului liberal, ceea ce ar fi fost greu în condițiile în care aceasta s-a lăsat furată de prestigiul și autoritatea constituției belgiene de la 1831. Nu a cuplat formele cu fondul receptor și nici nu a încercat să le supună unui proces rațional de adaptare (transpoziție). Urgența nu poate să justifice în totalitate cauzele transplantului constituțional și nicidecum să prezinte o scuză generală pentru rezultatele dezbaterilor. Nu s-a cedat exclusiv în fața presiunii timpului. Interesele politico-juridice de moment și complexele de inferioritate izvorâte din imaginea înapoiată a societății românești au pătruns de asemenea în logica transplantului. Autoritatea și prestigiul modelului belgian, sustrate din admirația pentru societatea franceză, interesele politice și urgența modernizării au format logica și în același timp ilogica transplantului constituțional de la 1866. Urgența, în mod singular, nu poate justifica/scuza trăsăturile iraționale și inconștiente ale transplantului.

*Să votăm dar, domnilor, această Constituțiune cât mai curând, această Constituțiune care să fie bine simțită și bine primită de toți Românii, bine susținută de națiune; să ștergem dintr'ensa ori-ce cestiune impopulară ca ea să devie sufletul României și când va veni streinul națiunea să voască mai bine a peri de cât a își pierde Constituțiunea*⁵⁸. (D. Ghika, în ședința din 22 iunie 1866)

Urgența poate justifica de ce în 1866 s-a transplantat aproape în totalitate constituția belgiană de la 1831? Întrucât au fost constrânși de presiunea timpului, constituanții români au preferat să nu riște să modifice irațional formele preluate din dreptul public belgian? Au crezut cu adevărat că modernizarea societății românești poate să aibă loc prin transplantarea tradițiilor constituționale belgiene și franceze cuprinse în forme? Cert este că elita politică

românească a transplatat instituții și nu idei. Actorii transplantului și-au propus să aducă în spațiul românesc un set de instrumente moderne care, în timp, să determine o evoluție proprie a societății românești? Dacă răspunsul este afirmativ, în sensul că se aștepta o interacțiune între formă și fond, atunci de ce în cadrul dezbaterilor nu au dat contur și mai vechilor soluții de la 1857? Acestea au fost invocate și folosite ca argumente și contraargumente în puținele probleme ridicate cu privire la organizarea politică statală, dar, până la urmă, au fost lăsate în afara formelor. Au dispus de timpul necesar pentru a le invoca și prezenta, dar nu au beneficiat de nici un moment care să fi permis încercarea unei reale prognoze a interacțiunii dintre fond și formă? În final, constituții și-au asumat tradițiile constituționale franceze și belgiene sub forma unor instrumente. Au crezut că prin forma spiritului lor societatea românească va putea să-și dezvolte propria cultură juridică (constituțională).

* Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea din București; razvan_cosmin.roghina@yahoo.ro; prezentul articol constituie un rezultat parțial al cercetării mele doctorale.

¹ Pentru o analiză asupra fenomenului transplantului constituțional, a se vedea R.C. ROGHINĂ, *Transplantul constituțional*, RDPb, nr. 4/2012, pp. 124-140. Transplantul constituțional este o specie a transplantului juridic. Pentru o analiză critică asupra teoriilor transplantului juridic, a se vedea IDEM, *Teoriile transplantului juridic*, în „*Studii și Cercetări juridice europene/ European Legal Studies and Research*”, Conferința Internațională a doctoranzilor în drept”, ediția a 5-a (Timișoara, 2013), Edit. Universul Juridic, București, 2013, pp. 632-644.

² În acest sens, în doctrină, se folosește și sintagma *migrație constituțională* (S. CHOUDHRY, *Migration as a New Metaphor in Comparative Constitutional Law*, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=94352>).

³ R. SACCO, Legal formants: A dynamic approach to comparative law (II)”, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 39, 1991, p. 398; M. GRAZIADEI, *Comparative Law as the Study of Legal Transplants and Receptions*, în “The Oxford Handbook of Comparative Law”, M. REIMANN, R. ZIMMERMANN (eds.), Oxford University Press”, pp. 457-458.

⁴ Șansa, susține A. Watson, joacă un rol important în alegerea/determinarea sursei transplantului. Acesta o asemuiește cu situația în care găsim o carte utilă într-o bibliotecă doar pentru că am ales să căutăm informații într-un anumit domeniu (șansa). A se vedea A. WATSON, *The Nature of Law*, Blackwell, Oxford, 1985, pp. 106-110.

⁵ J.M. MILLER, *A Typology of Legal Transplants: Using Sociology, Legal History and Argentine Examples to Explain the Transplant Process*, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 5, 2003, pp. 845-846.

⁶ *Ibidem*, pp. 854-859.

⁷ D. BERKOWITZ, K. PISTOR, J.F. RICHARD, *The Transplant Effect*, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 51, 2003, pp. 179-180. Autorii au examinat destinul transplanturilor juridice comparând “nivelele de legalitate” atinse în ultimii 200 de ani de 49 de țări diferite. Cele 49 de țări și-au dezvoltat sistemul de drept fie prin creații juridice interne, fie prin intermediul importului de legi străine. Cele care au avut „șansa” unui transplant juridic voluntar au înregistrat rezultate mai bune. De asemenea, a se vedea E. ÖRÜCÜ, *Law as Transposition*, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 51, 2002., p. 208.

⁸ J.M. MILLER, *op. cit.*, pp. 847-849.

⁹ Termenul „imperialism” a apărut la mijlocul secolului al XIX-lea. Cuvântul a fost folosit pentru a caracteriza Pax Britanica, adică perioada în care “Imperiul britanic” a controlat rutele cheie din comerțul maritim. Poziția ocupată i-a permis să dezvolte și să întrețină relații internaționale de pe poziții

dominante, impunând condiții pentru anumite permisiuni sau beneficii dincolo de uscat. Regulile maritime erau, în mare măsură, impuse de britanici, subiecții aflați pe o scară inferioară având doar varianta acceptării, introducerii în dreptul lor a unor reguli în mod involuntar. Un asemenea fenomen se poate enunța ca fiind un transplant juridic dictat. Asemenea împrejurări s-au înregistrat din cele mai vechi timpuri (*pax romana*). Romanizarea dacilor este un exemplu. Politicile duse față de țările colonii, în general, este un alt exemplu ce se încadrează în tiparul enunțat.

¹⁰ J. deLISLE, *Lex Americana? United States Legal Assistance, American Legal Models, and Legal Change in the Post-Communist World and Beyond*, Journal of International Economic Law, University of Pennsylvania, Vol. 20, 1999, pp. 209-211.

¹¹ M. GUȚAN, *Romanian Tradition in Foreign Law Import: Between Necessity and Weakness*, în „Imperialism and Chauvinism in the Law, colloquium – 20th anniversary of the Swiss Institute of Comparative Law”, Schulthess, Genève - Zurich - Bâle, 2004, pp. 66-67; IDEM, *Forme pe un alt fond: transplantul juridic comunitar și cultura juridică românească*, Pandectele Române, nr. 5/2008, p. 19.

¹² IDEM, *Romanian Tradition in Foreign Law Import: Between Necessity and Weakness*, p. 67.

¹³ *Ibidem*

¹⁴ A. WATSON, *Comparative Law and Legal Change*, Cambridge Law Journal, Vol. 37, 1978, pp. 313-336.

¹⁵ Spre exemplu, principalii actori ai transplantului constituțional din România secolului al XIX-lea au fost politicienii care și-au format modul de a gândi despre drept cu precădere în Franța, la Paris. În aceste condiții, adăugând și contextul geopolitic, înclinarea spre dreptul francez nu surprinde.

¹⁶ M. GUȚAN, *op. cit.*, p. 66.

¹⁷ IDEM, *Forme pe un alt fond: transplantul juridic comunitar și cultura juridică românească...cit*, p. 19.

¹⁸ A se vedea D.A. STURDZA, J.J. SKUPIEWSKI, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, Vol. IX, Edit. Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1901, pp. 418 și urm.; D. BĂLAN, *Ideea de „prinț străin” în dezbaterile Adunărilor ad-hoc la 1857*, D. VITCU (coord.), *Prin labirintul istoriei. Stat, societate și individ în perioada construcției naționale*, Edit. Junimea, Iași, 2009, p. 185-199.

¹⁹ M. GUȚAN, *Transplant constituțional și constituționalism în România modernă 1802-1866*, Edit. Hamangiu, București, 2013, pp. 399-400.

²⁰ A. PENCOVICI, *Desbaterile Adunării constituante de la 1866 asupra constituției și legii electorale din România*, Tipografia Statului, Curtea Șerban Vodă, București, 1883, pp. 207-208.

²¹ M. GUȚAN, *op. cit.*, p. 402.

²² A. PENCOVICI, *op. cit.*, p. 207.

²³ *Ibidem*, p. 51.

²⁴ Practica constituțională a deviat de la mecanismele funcționale specifice regimului parlamentar dualist. A ajuns să le transgreseze într-atât de mult încât regimul politic transplantat din actul juridic fundamental belgian de la 1831, în loc să evolueze spre varianta parlamentarismului monist, s-a transformat într-un fel de monarhie constituțională (auto)limitată/ monarhie constituțională autoritară; „monarhie administrativă”/ „regim guvernamental”, după cum o califică P. NEGULESCU (*Tratat de drept administrativ român*, Vol. II: Organizarea administrativă a României, Partea I-a, Atelierele grafice ale Fundației Culturale Voievodul Mihai, București, 1930, p. 93).

A existat un guvernământ pseudo-reprezentativ. Alegerile erau fraudate, iar rotativa guvernamentală instrumentată de regele Carol I, începând cu anul 1881, a întărit acest derapaj constituțional și democratic. Dizolvarea parlamentului, urmată de obișnuitele fraudări electorale, nu a avut rolul de a valida sau invalida o anumită viziune politică, aparținând monarhului sau parlamentului, ci „misiunea” de a legitima formal un nou guvern, ce se identifica cu agenda politică a domnului/regelui. În astfel de împrejurări, corpul electoral nu era decât un alt instrument de putere aflat în mâinile lui Carol I. Guvernământul reprezentativ și democrația nu au fost o realitate. Domnul nu doar a domnit, ci a și guvernat. A reușit să guverneze prin intermediul cabinetului ministerial, prin

exercitarea dreptului de veto absolut, respectiv prin punerea în exercițiu, în afara logicii parlamentarismului dualist, a pârgției constituționale a dizolvării parlamentului. A fost actorul principal al scenei politice. Activarea responsabilității politice a guvernului în fața parlamentului a fost sporadică, mai des întâlnită doar în primii 5 ani de domnie ai lui Carol I. Guvernul, „subordonând” parlamentul – organul reprezentativ al națiunii –, s-a apropiat de logica cabinetului ministerial creionat de Convenția de la Paris și Statutul Desvoltător al lui A.I. Cuza. Treptat, Reprezentanța națională a devenit emanația guvernului, de unde și caracterizarea regimului politic ca „monarhie guvernamentală” sau „administrativă”. Art. 93 din legea fundamentală, care îi permitea regelui să numească și să revoce miniștrii, a fost înțeles prin logica monarhiei limitate, în care monarhul alegea după bunul său plac miniștrii, ignorând chiar «judecata» corpului electoral (A se vedea, G. TĂTĂRESCU, *Regimul electoral și parlamentar în România*, ed. a II-a, Edit. Pro, București, 2004, pp. 120-130). Consecințele au fost răsturnarea răspunderii politice – solidară sau individuală – a miniștrilor în fața parlamentului, schimbarea rolului guvernului și transgresarea logicii constituționale a dizolvării parlamentului de către domn/rege. În primii ani de domnie ai lui Carol I am întâlnit câteva cazuri în care dizolvarea parlamentului a avut rolul de a împiedica unele blocaje politice. Treptat, această pârghie nu a mai avut rolul de a legitima o anumită viziune politică, ci de a înlătura una, mai precis acea viziune a majorității parlamentare ce se dovedea potrivnică guvernului. Carol I, având experiența alegerilor care ofereau majorității firave, incapabile să susțină un guvern, a ales să devină un element politic de echilibru artificial între parlament și guvern. Dar, acest exercițiu de superarbitru al monarhului a generat o practică politică în care guvernul părea a fi deasupra parlamentului. Dizolvarea celui din urmă a devenit, implicit, o armă în mâinile cabinetului ministerial. Nu puține au fost cazurile când guvernul a amenințat parlamentul cu dizolvarea. Astfel, capacitatea parlamentului de a conduce politicile publice ale statului a fost serios afectată. Nu trebuie scăpat din imagine faptul că, în exercițiul rotativei guvernamentale, guvernul primea „conducerea” sau „facerea” alegerilor. Logica regimului parlamentar a fost aspru lezată. Veto-ul absolut era un drept specific monarhului din monarhia limitată. Având în vedere această realitate, veto-ul absolut a putut, prin incapacitățile clasei politice și prin prisma mentalității germane a lui Carol I, să-și păstreze finalitatea tradițională. Monarhul, deținând pârghia constituțională a dizolvării parlamentului și dreptul de veto absolut, s-a bucurat de largi prerogative de putere. Într-o societate românească aflată la începutul încropirii unui regim parlamentar modern, aceste atribuții monarhice au contribuit, alături de lipsurile de ordin ideologic și organizatoric ale clasei politice românești, la anularea șansei de parlamentizare a vieții politice. Consacrarea constituțională a mandatului reprezentativ și a imunității parlamentare nu au putut să încurajeze, ele singure, ascendența parlamentului față de monarh. Fiind vorba de o perioadă de tranziție între monarhia limitată și regimul parlamentar monist, calea evoluției, spre prima sau a doua, era modulată de activismul sau pasivismul clasei politice (C. CREWE, H.R. FABRI, *Droits constitutionnels européens*, Presse Universitaire de France, Paris, 1995, p. 370). Teoretic, activismul politic – corect ancorat la finalitățile regimului parlamentar – al clasei politice trebuia să ducă la pasivismul politic al monarhului, la autonomia guvernului față de acesta – regim parlamentar monist. Din păcate, pasivismul politic al clasei politice – neputința de a jongla cu mecanismele delicate ale regimului parlamentar dualist – a declanșat activismul politic monarhic, ceea ce a determinat reactivarea accentelor autoritare din monarhia limitată. (Pentru o imagine asupra vieții politice românești de după adoptarea Constituției de la 1866, a se vedea T. DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România, până la 1916*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1991; A. IORDACHE, *Instituirea monarhiei constituționale și regimul parlamentar în România. 1866-1871*, Edit. Majadahonda, București, 1997; S. CRISTESCU, *Carol I și politica României (1878-1912)*, Edit. Paideia, București, 2007; V. DOCEA, *Jurnal. Carol I al României*, Vol. I: 1881-1887, Polirom, Iași, 2007; ***, *Memoriile Regelui Carol I al României*. De un

martor ocular, S. NEAGOE (ed.), Vol. I-IV, Edit. Scripta, București, 1992; T. MAIORESCU, *Discursuri parlamentare. Cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, Vol. I (1866-1878), Vol. II (1876-1881), Edit. Librăriei Socecu & Co, București, 1897; Vol. III (1881-1888), Edit. Librăriei Socecu & Co, București, 1899; Vol. V (1895-1899), Edit. «Minerva», București, 1915), G. TĂTĂRESCU, *op. cit.*.

²⁵ Dacă e adevărat că Proiectul Comisiei Centrale din 1859 (PCC) nu este altceva decât o imagine a Constituției Belgiei de la 1831 (C.C. ANGELESCU, *Izvoarele Constituției române dela 1866*, Dreptul, nr. 30-31, 1920; I.C. FILITTI, *Izvoarele Constituției de la 1866*, Tipografia ziarului Universul, București, 1934), înseamnă că regimul politic reglementat de primul se confundă cu cel din modelul constituțional belgian – regim parlamentar (dualist). Noi considerăm că PCC este departe de a fi o copie fidelă a actului juridic fundamental belgian și, implicit, socotim că legea fundamentală de la 1866 se îndepărtează de proiectul constituțional din 1859. Reglementarea Comisiei Centrale diferențiază destul de clar, sub aspectul distribuției puterii în stat, PCC de Constituția Belgiei (CB), Proiectul Consiliului de Stat (PCS) și Constituția României de la 1866 (CR). În PCC, competențele parlamentului erau aproape complet reconfigurate de existența Comisiei Centrale și de felul atribuțiilor pe care aceasta le avea. Spre exemplu, acordarea inițiativei legislative doar monarhului și Comisiunii Centrale scoate în evidență un derapaj de la logica regimului politic ce părea să fie consacrat de numeroasele articole transplantate din CB. Parlamentul, în PCC, era lipsit de un drept specific.

Art. 33 PCC.: *Numai domnul și Comisiunea Centrală au dreptul de inițiativă legislativă.*

Art. 27 CB: *L'initiative appartient à chacune des trois branches du pouvoir législatif.*

Néanmoins toute loi relative aux recettes, ou aux dépenses de l'état ou au contingent de l'armée, doit d'abord être votée par la chambre des représentants.

Art. 29 PCS: *Inițiativa legilor este dată Domnului și Adunarei generale.*

Art. 33 CR: *Inițiativa legilor este fiecăreia din cele trei ramuri ale Puterii legislative.*

Totuși, orice lege relativă la veniturile și cheltuielile Staului sau la contingentul armatei, trebuie să fie votată mai întâi de Adunarea Deputaților.

Pe formă, se observă cu claritate faptul că PCC se îndepărtează de CB și că CR își confirma fidelitatea față de actul juridic fundamental belgian. Sursa de inspirație pentru art. 33 PCC a fost Convenția de la Paris, care punea în exercițiul puterii legislative gospodarul, Adunarea și Comisiunea Centrală. Cea din urmă, în baza reglementării convenționale, influența semnificativ procesul legislativ. În 1859, proiectul de constituție scoatea de asemenea în evidență înrăurirea pe care Comisia o avea în sfera legiurii. În acest sens, pe fond, diferențele dintre PCC și CB, respectiv între PCC și CR, devin concludente.

Într-un regim parlamentar, inițiativa legislativă trebuia să aparțină și parlamentului. Ca expresie a guvernământului reprezentativ, suveranitatea națională își găsea reprezentarea în parlament, organul politic care, în baza legitimității sale, primea capacitatea legiferării²⁵. În măsura în care principalul for reprezentativ al națiunii era lipsit de dreptul de a avea inițiativă legislativă, în favoarea monarhului sau a unui organ subordonat ori numit (în tot sau în parte) de acesta, regimul politic în cauză nu mai era reprezentativ, parlamentar. Era vorba, în schimb, de o monarhie (auto)limitată, în care monarhul încă se bucura de o efectivă capacitate de guvernare. În regimul parlamentar al vremii, anume cel dualist, echilibrul de putere între parlament și monarh prescria acordarea inițiativei legislative ambilor poli de putere²⁵.

În PCC, Adunarea Generală (parlamentul) era lipsită de inițiativă legislativă, deși era parte din puterea legislativă. Era, astfel, puternic dezavantajată în raport cu monarhul, nebeneficiind de suficiente pârghii pentru a îi contrabalansa puterea. Deși reprezenta națiunea, parlamentul cu greu putea să influențeze politicile publice. În acest sens reținem și limitarea dreptului de amendament al Adunării. Comisia Centrală, deși nu era un organ politic legitimat de un corp

electoral confundat cu națiunea, evalua amendamentele parlamentului la proiectele de legi venite din partea sa sau a domnului și le putea respinge în mod definitiv.

Art. 70 PCC: *Adunarea generală discută și votează proiectele de legi care se înfățișează de către Domn, din parte-i, sau din partea Comisiunii Centrale. Adunarea le poate amenda, sub rezerva art. 94 din Constituțiune.*

Art. 94 PCC: *Dacă Adunarea introduce amendamente la proiectele de legi, proiectul amendat se trimite Comisiunii Centrale, care apretăiește și hotărăște un proiect definitiv, pe care Adunarea nu-l mai poate decât adopta sau respinge total.*

Art. 70 PCS: *Adunarea are dreptul de a amenda și a separa articolele și amendamentele propuse.*

Art. 48 CR: *Adunările au dreptul de a amenda și a separa articolele și amendamentele propuse.*

Art. 42 CB: *Les chambres ont le droit d'amender et de diviser les articles et les amendements proposés.*

Pe formă, diferențele sunt indiscutabile. Prin urmare, trecând pe fond, constatăm că PCC, deși afirma principiul suveranității naționale, devia de la logica guvernământului reprezentativ, de la coordonatele regimului parlamentar (dualist). Identitatea PCC-ului se găsea mai repede în Convenția de la Paris, indirect în Constituția franceză de la 1852, decât în legea fundamentală belgiană de la 1831. Parlamentul nu stătea pe o poziție de contrabalansare a puterii monarhului, în ideea obținerii unui echilibru de putere în angrenajul constituțional. Dimpotrivă, monarhul avea un ascendent de putere considerabil față de Adunare. PCC a consacrat în dreptul monarhului și *veto-ul absolut*. În împrejurarea în care parlamentul era depozat de importante prerogative specifice unui for reprezentativ suprem, veto-ul absolut al domnului nu mai avea rolul de a contrabalansa puterea celui dintâi. Domnul, prin prisma dreptului constituțional în cauză, nu se mai așeza în poziția unui arbitru constituțional între parlament și executiv, precum în CB și, mai târziu, în CR, ci în ipostaza unui monarh puternic – activ în scena guvernării, deținând importante arme politice personale. Domnul, respectând prevederile constituționale din PCC, putea să-și impună cu ușurință agenda politică. Comisia Centrală de la Focșani, îmbinând reglementări constituționale antagonice, anume prevederile actului juridic fundamental belgian, care promova parlamentarismul, cu dispozițiile Convenției de la Paris, care cultiva cazarismul, a dat naștere unei incoerente formule de organizare a puterii politice în stat. Instituționalizarea puterii politice nu s-a făcut sub auspiciile guvernământului reprezentativ, în pofida art. 30 PCC. Organul politic care avea cea mai largă legitimitate națională – parlamentul – era plasat, paradoxal, într-un plan secundar, având în vedere modul concret în care era prescrisă distribuția puterii în stat. Chiar dacă numărul articolelor transplantate în PCC din Convenția de la Paris a fost mult mai redus în comparație cu cele importate din CB, impactul celor dintâi asupra definirii regimului politic a fost mult mai accentuat.

²⁶ A. PENCOVICI, *op. cit.*, pp. 23-29.

²⁷ *Ibidem*, pp. 184-212.

²⁸ *Ibidem*, p. 115.

²⁹ *Ibidem*

³⁰ *Ibidem*, p. 192.

³¹ *Ibidem*, p. 211.

³² G. FRANKENBERG, *Comparing Constitutions: ideas, ideals and ideology – toward a layered narrative*, International Journal of Constitutional Law, Vol. 4, 2006, p. 450.

³³ De subliniat este că elita politică românească era formată din absolvenți ai facultăților de drept din Franța, iar mulți dintre ei aveau titluri de doctor obținute tot în sistemul de învățământ francez. Ca atare, actorii transplantului erau adunați nu în simple grupuri politice, ci în grupuri politico-juridice, care promovau și, în majoritatea cazurilor, credeau sincer în superioritatea dreptului francez.

³⁴ A. PENCOVICI, *op. cit.*, pp. 192-193.a

³⁵ *Ibidem*, p. 64.

³⁶ *Ibidem*, p. 251.

³⁷ Pentru mai multe detalii, a se vedea M. GUȚAN, *op. cit.*, *passim*.

³⁸ A. PENCOVICI, *op. cit.*, pp. 24-25.

³⁹ *Ibidem*, p. 31.

⁴⁰ *Ibidem*

⁴¹ *Ibidem*, p. 244.

⁴² *Ibidem*, pp. 31-31.

⁴³ *Ibidem*, p. 89.

⁴⁴ Este vorba despre receptivitatea sau dependența juridică pe care un sistem de drept o poate dezvolta, în timp, față de un altul (înclinare spre transplant, înclinare spre o anumită sursă sau model). Nu este o apropiere datorată unei selecții bazate pe cântărirea tuturor alternativelor posibile, ci, mai degrabă, este o alegere *dictată* de tradiția lingvistică avută în comun (în parte sau în tot) cu potențialul sistem donator și de prestigiul celui din urmă. Admirația pentru un anumit sistem de drept modulează inevitabil și sfera educațională din societatea receptoare (A. WATSON, *Comparative Law and Legal Change*, Cambridge Law Journal, Vol. 37, 1978, pp.313-336). Astfel de împrejurări pot duce la ignorarea altor surse, probabil mai bune.

⁴⁵ F. HAYEK, *Constituția libertății*, Edit. Institutul european, Iași, 1997, p. 38.

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Ibidem*

⁴⁸ S. MARTON, *La construction politique de la nation. La nation dans les débats du Parlement de la Roumanie (1866-1871)*, Edit. Institutul European, Iași, 2009, p. 97.

⁴⁹ G. CHIRIȚĂ, *Organizarea instituțiilor moderne ale statului român (1856-1866)*, Edit. Academiei Române, București, 1999, p. 19, n.s. 11.

⁵⁰ *Ibidem*, n.s. 12.

⁵¹ A se vedea G. PETRESCU, D.A. STURDZA, D.C. STURDZA, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, Vol. V, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1890; D.A. STURDZA, C. COLESCU-VARTIC, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, Vol. VI, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1896; G. PETRESCU, D.A. STURDZA, D.C. STURDZA, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, Vol. VII, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1892; D.A. STURDZA, J.J. SKUPIEWSKI, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, Vol. IX 1857-1859, București, 1901.

⁵² Revizuirile Constituției au avut ca obiect principal exercițiul drepturilor politice și sistemul electoral.

⁵³ A se vedea, Sorin L. DAMEAN, *Carol I al României 1866-1881*, Vol. I, Edit. Paidea, București, 2000, pp. 99-144; I. SCURTU, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, Vol. I – Carol I, Edit. Enciclopedică, București, 2011, pp. 133 și urm..

⁵⁴ G. TĂTĂRESCU, *op.cit.*.

⁵⁵ După cum enunța M. Kogălniceanu, în 1859, în cadrul lucrărilor *Comisei Centrale* (Ioan STANOMIR, *op. cit.*, p. 326).

⁵⁶ Majoritatea membrilor Adunării constituante și-au format în mod artificial epistemologia juridică în afara sistemului educațional românesc. Mai precis, aceștia absolviseră cu precădere facultățile de drept franceze. Mulți dintre aceștia își luaseră și doctoratele în același loc.

⁵⁷ A. PENCOVICI, *op. cit.*, p. 88.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 132.